NATURCENTRUM AB

Utlåtande om hasselsnok och sandödla vid Seläters camping, Strömstad.

2019-05-02

Naturcentrum projektnummer 1887

Uppdragsgivare
Seläter camping AB

Uppdragsgivarens kontaktperson
Jonas Håkansson

Uppdragstagare
Naturcentrum AB
Strandtorget 3, 444 30 Stenungsund
Tel. 010-220 12 00
ncab@naturcentrum.se

Projektledare: Johan Ahlen
Tel. 010-220 12 03
johan.ahlen@naturcentrum.se

Fältbesök: Oskar Kullingsjö och Petter Bohman
Rapport: Oskar Kullingsjö
Granskning: Johan Ahlén

Kartmaterial
Från uppdragsgivaren

Omslagsbild
Seläters camping

Foton i rapporten
Samtliga foton är från inventeringsområdet och har tagits i samband med inventeringen.

Uppdrag

Naturcentrum AB har författat detta utlåtande på uppdrag av Seläters camping. Utlåtandet behandlar eventuella effekter på lokala populationer av sandödla och hasselsnok vid Seläters camping till följd av planerad bebyggelse i området. Hasselsnok och sandödla är fridlysta och strikt skyddade i Sverige. Skyddet regleras i Artskyddsförordningen 2007:845.
Området har besökts i fält 29 mars 2019.

Sammanfattning

Sandödla är inte känd från campingen men finns ca 1 km därifrån. I området finns några små sandiga bryn som kan vara lämpliga miljöer för arten. Två hus som planeras uppe i brynet kan vara negativa för arten, men i övrigt bedöms bebyggelsen ha liten inverkan, under förutsättning att brynet inte skuggas av några av husen. Om det byggs permanenta bostäder kan det också innebära fler tamkatter i området, vilka kan vara allvarliga predatorer på sandödla.

I trakten runt Seläters camping finns med all sannolikhet en population av hasselsnok. Populationen har bekräftats genom ett fynd 11 september 2015. I dagsläget är det inte känt hur stor eller utbredd denna population är. För att ett område ska kunna hysa hasselsnok krävs det att det finns lämpliga övervintringsplatser, viloplatser och födosöksmiljöer med god tillgång till bytesdjur. I de sydvända brynen i norra delen av området finns rikligt med varma miljöer och i stenmurar och stenskravel kan hasselsnokarna hitta goda övervintringsplatser och det är antagligen även bra födosöksmiljöer. Även hällmarkerna norr om campingen och lövskogen i området används säkert av hasselsnok.

Den planerade bebyggelsen kommer framförallt att ta öppen gräsmatta i besittning. Gräsmattorna är hårt klippta och det saknas till stora delar strukturer som häckar, död ved, stenar etc. där hasselsnokarna kan söka skydd. Jag bedömer därför att den delen är mindre viktigt som födosöksmiljö. Området öster om infartsvägen kan vara en något bättre födosöksmiljö i dagsläget, då gräset är längre och det finns buskage i kanten mot diket som rinner genom området, samt en paintballbana med diverse gömslen som kanske kan användas av hasselsnok.

Åtgärder som kan skada miljön för hasselsnok är om husen blir så höga att de skuggar brynen, som då förlorar mycket av sitt värde för hasselsnok. Två hus är också planerade i brynet. Dessa kan stjäla en del av livsmiljön för hasselsnok, bland annat så finns en mindre stenmur nära där den östra stugan är planerad. Det kan även finnas en risk att hasselsnokar i ökad utsträckning dödas pga. av sin likhet med huggorm, samt att det blir ökad predation av hundar och katter.

Åtgärder som skulle kunna gynna hasselsnok och sandödla är röjning i brynen och anläggande av stenrösen, stenmurar och faunadepåer. Vidare kan det behövas en riktad informationskampanj till de boende i Seläter för att undvika att hasselsnokar dödas i onödan på grund av okunskap. Detta är annars en risk då arten kan vara förvillande lik huggorm.

Förekomst av sandödla vid Seläter camping

Inga fynd av sandödla har gjorts på campingen, men en observation gjordes 2013 ca 1 km norr om campingen, vid en vägkant. I ett försök att ta fram habitatnätverk för sandödla i Strömstad är områden kring campingen utpekade som potentiella miljöer för sandödla.

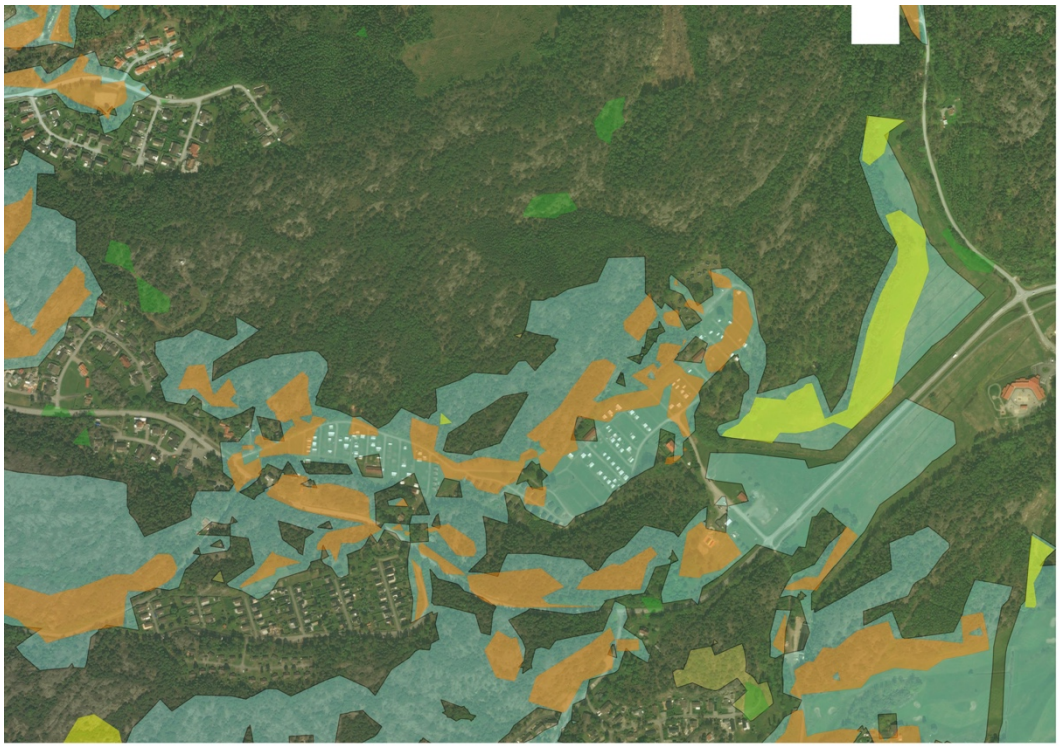

Figur 1 Utdrag ur habitatnätverk för sandödla i Strömstad kommun. Orange områden är goda miljöer där inventering rekommenderas, medan blå och gula är områden där en bedömning bör göras. Områdena är automatiskt framtagna utifrån marktäckeskator, topografi, jordarter, mm.

Sandödla trivs som namnet antyder i sandmiljöer. I sanden gräver honorna gropar där de lägger sina ägg, och för att de ska hinna kläckas i tid måste det vara i ett varmt läge, t.ex. i en sydsluttning. I undantagsfall kan de lägga ägg även i andra jordarter eller under stenar. I övrigt trivs de i öppna till halvöppna miljöer, med varierad vegetation och gärna inslag av död ved, stenar och block, där de både kan födosöka och söka skydd. Vuxna ödlor rör sig oftast i ett område på bara några tiotal meter, medan unga ödlor i större utsträckning ger sig iväg längre, i synnerhet om det är höga tätheter av san-

dödlor i ett område. De finns exempel på ödlor som rört sig ett par kilometer från där de kläcktes, men oftast rör det sig om betydligt kortare sträckor.

På Seläters camping finns det flera små områden med inslag av bar sand, som är potentiella äggläggningsplatser för sandödla. Brynmiljöerna längs hela norra sidan och även öppna hällmarker kan användas för födosök och kan även vara spridningsvägar för unga sandödlor som letar nya områden (figur 2).

Gräsmarkerna, där bebyggelsen är planerad, är troligen mindre viktiga som habitat för arten. I välklippta gräsmattor finns inte så mycket föda att hämta och här finns få ställen att gömma sig på, så den kan lätt bli utsatt för predation. Miljön är inget direkt hinder för artens spridning, men det är troligare att den i första hand sprider sig längs brynen.

Även om sandödla inte är funnen på campingen så är området lämpligt för arten. Det är troligt att den har funnits här tidigare och att den, om den inte redan finns, kan sprida sig till området från andra lokaler i närheten. Det är därför rimligt att utforma åtgärder som om arten finns i området.

Figur 2. Bra sandödlemiljöer identifierade vid besök 29 april. Sandiga sydslänter är markerade med grönt, övriga miljöer som bedöms lämpliga för arten är markerade med orange.

Bebyggelsens konsekvenser för sandödla

Huvuddelen av områdena som planeras för bebyggelse bedöms inte som betydelsefulla för sandödla. Om sandödlan finns i området kan bebyggelsen ändå få vissa konsekvenser för arten:

- Två hus, samt vägar vid dessa, planeras i det norra brynet. De ersätter främst mindre hus som står där nu, men tar större yta i anspråk. Området är en potentiell plats för äggläggning (särskilt där det östra huset planeras) och även en god jaktmiljö. Husen bedöms minska sandödlans miljö.
- Hus som ligger nära det norra brynet kan eventuellt skugga brynet som då förlorar mycket av sitt värde för sandödlan. Detta bör undvikas.
- Den planerade bebyggelsen kan leda till fler katter och hundar i området. I synnerhet katter kan vara svåra predatorer på sandödlor.

Förekomst av hasselsnok vid Seläter camping

Ett fynd av hasselsnok har gjorts i anslutning till planområdet och visar att arten troligen har en lokal population i området kring Seläters camping. Hur stor och utbredd denna population kan vara är i dagsläget okänt, men hasselsnokar kan röra sig över ganska stora områden. I ett försök att ta fram habitatnätverk för hasselsnok i Strömstad är stora områden kring campingen utpekade som potentiella miljöer för hasselsnok (figur 3).

Figur 3. Utdrag ur habitatnätverk för hasselsnok i Strömstad kommun. Röda områden är habitat för hasselsnok, som ingår i ett nätverk där fynd av arten gjorts. Gula områden är habitat som ingår i ett nätverk utan fynd. Orange områden är miljöer som binder ihop habitaten, alltså områden som inte är så viktiga i sig, men som ormarna lätt kan passera. Områdena är automatiskt framtagna utifrån marktäckeskator, topografi, jordarter, mm

Hasselsnok är en värmekrävande art som har sin huvudutbredning i Sverige utmed kusterna från Strömstad ner till Halland och längsmed ostkusten från Blekinge upp till Stockholm. Arten är rödlistad som sårbar (VU) i ArtDatabankens rödlista över hotade arter (ArtDatabanken 2015). För att en trakt långsiktigt ska hysa hasselsnok krävs att det finns övervintringsplatser, viloplatser och lämpliga födosöksmiljöer med god tillgång på bytesdjur.

Övervintringsplatserna utgörs oftast av sydvända, steniga miljöer där ormarna kan krypa ner under frostdjupet vintertid. Typiska miljöer kan vara stenrösen, slänter med lucker jord, vägbankar, husgrunder etc. Sådana miljöer finns längs brynet i norra delen av området. Stora delar av sommarhalvåret uppehåller sig hasselsnoken på viloplatser som inte sällan utgörs

av sprickor och skrymslen bland hällar, i ljungtuvor, under stenar eller liknande platser. Dessa strukturer förekommer ofta i hällmarksmiljöer med eller utan glesa skogar, vilket det finns rikligt av främst norr om området.

Vad som är en lämplig födosöksmiljö styrs i stor utsträckning av var bytesdjuren förekommer. Hasselsnokens huvudsakliga föda utgörs av kopparödla, andra ödlor, smågnagare och tillviss del huggorm. Kopparödla, som sannolikt är det viktigaste bytesdjuret, förekommer i en rad miljöer från slutna skogsbestånd till öppna jordbruksmarker men även i trädgårdar och brynmiljöer. Mer sällan förkommer den i rena hällmarksmiljöer.

Miljöer i området

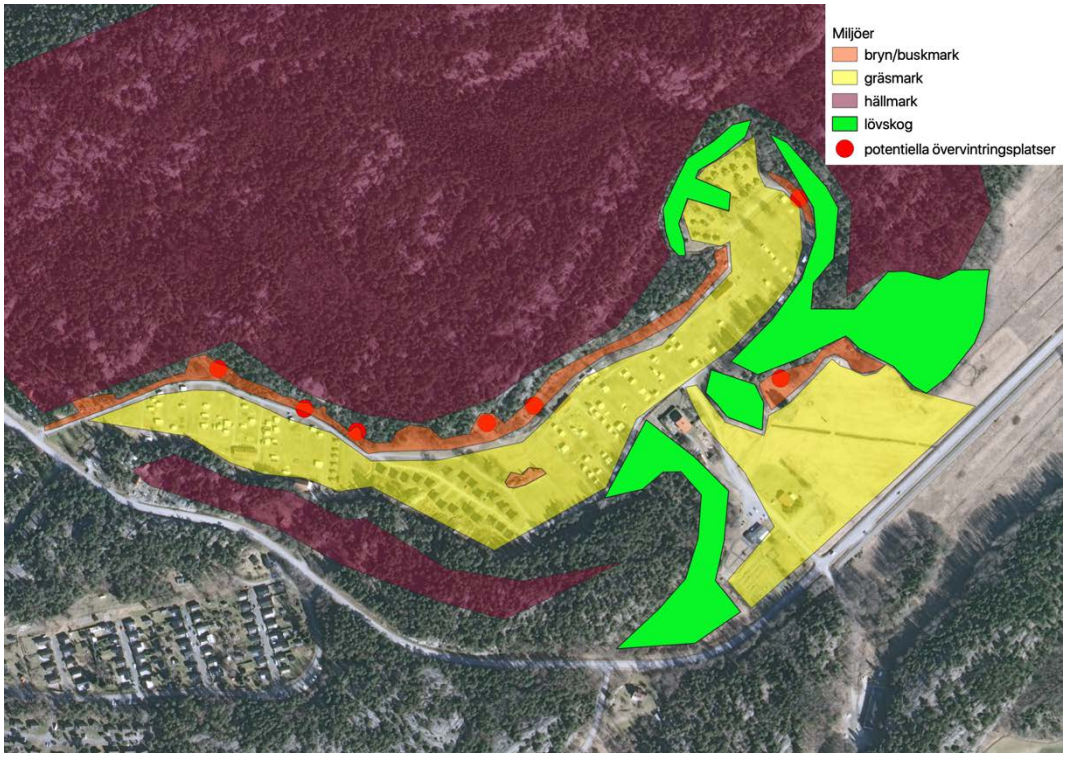

Figur 4. Grov indelning av hasselsnoksmiljöer i området, samt platser som kan vara lämpliga för övervintring.

Sydvända bryn

Alla de sydvända brynen är mycket goda hasselsnoksmiljöer, särskilt där det finns öppna sydvända slänter. På några ställen finns lämpliga övervintringsplatser såsom stenskravel, stenmurar och husgrunder. Dessa platser kan även användas som viloplatser på sommaren. Brynet är också en utmärkt jaktmark för hasselsnoken.

Figur 5. Bryn längs norra kanten

Hällmarker

Stora områden med hällmarksskog finns norr om området och mindre områden finns söder om campingen. Sommartid uppehåller sig hasselsnokar gärna i hällmarksområden där man kan hitta dem t.ex. under ljungtuvor. I viss mån kan området även vara en jaktmiljö för arten.

Lövskog

Lövskogarna i området kan främst användas som jaktområden för hasselsnok.

Gräsmarker

Gräsmarker kan vara utmärkta hasselsnokslokaler, men det bygger på att det även finns andra strukturer som buskar, stenrösen, stenmurar och död ved. Sådana strukturer ger skydd åt hasselsnoken och är bra miljöer för stapelfödan kopparsnok. Själva campingområdet består av välklippt gräsmatta utan särskilt mycket strukturer och området är troligen främst ett område som hasselsnokar passerar då de ska till andra miljöer. Möjligen kan stugor, trädäck och tillfälliga strukturer kring uppställda husvagnar utgöra viloplatser eller jaktmiljöer för arten. I området öster om infarten är gräset längre och här kan möjligen området kring diket och kanske även en paintballbana med mycket utlagda träskrymslen vara jaktmiljöer för arten.

Figur 6. Möjligen kan hasselsnokar hitta viloplatser eller jaga kopparödla under stugor och trädäck som dessa.

Figur 7. Område öster om infarten med painballbanan till höger.

Bebyggelsens konsekvenser för hasselsnok

Den planerade bebyggelsen, enligt plankarta daterad 2018-06-14, tar stora delar av gräsmarkerna i området i anspråk. Större delen av den planerade bebyggelsen kommer att ligga där det idag är öppna ytor med kortklippt gräsmatta som bedöms som mindre viktiga för hasselsnoken. Men bebyggelsen kan ändå få konsekvenser för arten:

- Två hus, med tillhörande vägar, planeras i det norra brynet, där det i dag står några småstugor. De ersätter främst mindre hus som står där nu, men tar större yta i anspråk. Det är en god hasselsnoksmiljö och byggandet av dessa bedöms minska den lämpliga ytan något.
- Hus som ligger nära det norra brynet kan eventuellt skugga brynet som då förlorar mycket av sitt värde för hasselsnoken. Framförallt är risken stor under tidig vår, då solen står lågt (dvs stor risk för skuggning) och det är kallt (dvs det är extra viktigt med sol för att ormarna ska kunna värma sig). Detta bedöms vara det som kan påverka hasselsnoken mest och är något som man bör försöka undvika.
- Den planerade bebyggelsen kommer att leda till en större mänsklig aktivitet i området vilket kan orsaka en ökad dödlighet bland hasselsnokarna. Eftersom hasselsnok kan vara svår att skilja från huggorm finns risken att de blir ihjälslagna av misstag då de uppträder i närheten av hus eller trädgårdar. Vidare kan en ökad mänsklig aktivitet leda till fler katter och hundar som kan vara predatorer på hasselsnok.
- Eventuellt kan trafiken öka vilket ökar risken att hasselsnokar blir överkörda.

Exakt hur stor eller allvarlig effekten av dessa påverkansfaktorer blir på den lokala hasselsnokspopulationen är svårt att avgöra. Effekten kan sannolikt mildras om man vidtar vissa skydds- och kompensationsåtgärder.

Förslag på skydds- och kompensationsåtgärder för hasselsnok och sandödla

Förslaget till detaljplan har ett par inslag som kan vara påtagligt negativa för både för sandödla och hasselsnok och om möjligt bör man i första hand minimera effekterna av detta:

- Två hus byggda i brynet kommer ta en del av en sydsländ i anspråk som är en god miljö för båda arterna. Vissa kompensationsåtgärder kan behövas (förslagsvis ett stenröse och två faunadepåer).
    - Om husen placeras högt upp i brynen och gärna där det idag är barrskog blir den negativa påverkan mindre och därmed även behovet av kompensationsåtgärder mindre.
- Hus som byggs nära brynet kan skugga detta. Bedömningen är att husen, med den planerade placeringen, kommer att göra det åtminstone under tidig vår (om husen inte är väldigt låga). Påverkan av detta bedöms kunna vara stor. Hur stor den negativa effekten blir beror på vilka delar som skuggas och under hur stor del av dagen. Det kan då behövas mer omfattande kompensationsåtgärder men det kan vara svårt att kompensera fullt ut.
    - Om husen placeras så att brynet inte skuggas bedöms bebyggelsen ha liten påverkan på arterna. Ett riktmärke kan vara att husen inte bör skugga brynet från 1 mars.

Figur 8. Ändringar av husplaceringar som kan minska den negativa påverkan på hasselsnok och sandödla.

För att minska de negativa konsekvenserna för hasselsnok och sandödla kan man göra ytterligare kvalitetshöjande insatser på kringliggande marker:

1. Röja sly och hugga ner träd för att få större ytor av sydvända slänter i det norra brynet.
2. Lägga upp stenrösen som kan användas som övervintringsplatser.
3. Lägga upp faunadepåer med död ved.
4. Anlägga stenmurar.

Nedan följer en beskrivning av de olika åtgärderna. Mängden åtgärder som föreslås bygger på att husen placeras enligt förslaget i detaljplanen; genom att flytta en del av husen kan behovet minskas betydligt.

Röja sly och ta ned träd

Att hålla sydvända sandslänter och stenskravel öppna är antagligen den viktigaste åtgärden för arterna. Eftersom det inte är någon permanent åtgärd, utan något som måste göras återkommande, brukar det dock inte räknas in vid en bedömning av om en detaljplan bör få tillåtlighet eller inte, men tas ändå med här som en rekommendation till markägarna. Sedan naturvärdesinventeringen gjordes 2016 har en hel del sly tagits ned i brynet, vilket förbättrat miljön för kräldjur. Det växer dock upp fort igen och röjning behöver göras återkommande. Ett område som har stor potential som övervintringsplats är fortfarande igenväxt med sly och kan med fördel röjas (figur 9).

Figur 9. Stenskravel som är en utmärkt övervintringsplats för hasselsnok, men som börjar bli för skuggad av sly och där röjning skulle kunna göra den mycket bättre. Det mesta av slyn bör tas bort, men man kan gärna spara enstaka hasselbuskar.

Ett lämpligt ställe att få en större sandslänt är alldeles öster om stugorna som ska ersättas med två större hus, där det idag växer en ganska tät tallskog (figur 10). De båda områdena är inringade med rött i figur 11.

Figur 10. Rödmarkerat område skulle kunna öppnas upp för att kompensera för stugorna som byggs i slänten. Här skulle också kunna anläggas ett stenröse för övervintring.

Stenrösen i sydläge

Stenrösen läggs ut för att skapa goda övervintringsplatser. Stenrösena ska vara ungefär 5 x 5 meter och 1 meter höga (volymen uppgår till cirka 10 – 15 kubikmeter). Stenarnas dimensioner ska variera mellan 10 cm – 50 cm, men även enstaka större block. Man bör blanda in både jordmassor (lätta jordarter) och organiskt material (grenar och mindre stockar) i rösena. Det är helt centralt att rösena är placerade i sydvända lägen med god solinstrålning. Det kan vara bra att anlägga dem på norra sidan av en väg eller annan yta som är permanent öppen och inte riskerar att växa igen. Förslagsvis anläggs 3 stenrösen enligt beskrivning ovan. Förslag på rösenas placerings presenteras i figur 10.

Faunadepåer med död ved

Faunadepåer är högar av stubbar, stockar, grenar och ris. Dessa högar blir snabbt ett tillhåll för ormar, ödlor, mindre däggdjur och insekter. I anslutning till dessa hittar hasselsnoken lätt bytesdjur. Arten använder själv högarna som viloplatser och för att gömma sig för predatorer. Faunadepåer kan göras olika stora men bör minst bestå av 2 – 4 kubikmeter död ved. Allt eftersom den döda veden multnar behöver ny ved läggas dit. Faunadepåer kan med fördel användas av de boende som trädgårdskompost. Dessa vedhögar anläggs i skyddade läggen, helst med god solinstrålning, till exempel i brynmiljöer. Förslagsvis anläggs 8 faunadepåer enligt beskrivning ovan. Förslag på depåernas placerings presenteras i figur 10.

Stenmurar.

Stenmurar fungerar som ledlinjer i landskapet som hasselsnokar och deras bytesdjur gärna följer och uppehåller sig utmed. Stenmurarna bör vara cirka 0,5 meter breda och 0,5 meter höga. Murar kan med fördel användas för att avgränsa mellan tomtmark och naturmark. På så sätt leds ormarna längs med trädgårdar istället för in i dem. Stenmurarna i figur 10 är exempel på hur de skulle kunna läggas.

Figur 11. Åtgärdsförslag. Rött = röjning, blått = stenrösen, lila = faunadepåer och grönt = stenmurar. Placeringarna av rösen, faunadepåer och stenmurar ska ses som förslag, de kan placeras annorlunda, men det är viktigt att de placeras i soliga lägen.

Kunskapsspridande åtgärder

Hasselsnok och sandödla är ovanliga arter som de flesta inte känner till att de finns och än mindre hur de lever och vilka miljöer de trivs i. Båda arterna är strikt skyddade i såväl Sverige (Artskyddsförordningen 2007:845) som i övriga EU (Art- och habitatdirektivet).

Hasselsnok kan för ett otränat öga vara förvillande lik den betydligt mer kända huggormen. Eftersom det finns en utbredd oro för huggormsbett händer det att huggormar blir ihjälslagna då de råkar komma för nära människor. På grund av likheten med huggorm kan det hända att även den helt ofarliga hasselsnoken olagligen dödas på grund av sammanblandning med huggorm. Eftersom hasselsnok faktiskt äter huggorm är det rent kontraproduktivt att ta bort hasselsnokar om man vill undvika huggormar. För hasselsnokar och i ännu högre grad sandödlor kan även en ökande mängd katter vara ett stort problem.

Genom riktad information till de boende bör det vara möjligt att undvika att hasselsnokar dödas eller skadas på grund av okunskap. Informationen bör spridas genom en eller ett par skyltar i planområdet. Förslagsvis en skylt vid entrén till campingen. Vidare bör man ta fram en informationsfolder om hasselsnok och sandödla som delas ut till de boende i området.
I informationsmaterialet ska följande fakta framgå:

- hur hasselsnok och sandödla ser ut,
- att de är strikt skyddade,
- hur man skiljer hasselsnok från huggorm och snok,
- att hasselsnoken är helt ofarlig,
- vad man ska göra när man träffar på den,
- att den äter huggormar och effektivt håller dessa borta,
- hur och varför småbiotoperna har anlagts i planområdets naturmarker och
- hur man kan ta hänsyn till arterna på sina egna marker (t.ex. i trädgårdar).

En väl genomförd informationskampanj kan medföra stor nytta för den lokala hasselsnokspopulationen, både direkt genom minskad dödlighet vid möten med människor och indirekt att de boende accepterar att åtgärder för arten genomförs i deras närområde.

Referenser

ArtDatabanken 2015. Rödlistade arter i Sverige. ArtDatabanken SLU, Uppsala.

Berglind, Sven-Åke. Åtgärdsprogram för sandödla, 2014–2017. Naturvårdsverket.

Karlsson, L. & Ahlén, J. 2016. Inventering av naturvärden vid Seläters camping. Strömstads kommun. Underlag för detaljplan. Rapport 80 sidor.